

Începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se observă, în rândul intelectualității românești, tendința de a impulsiona viața culturală și spirituală în toate ținuturile locuite de români. Unul dintre mijloacele folosite a fost înființarea de societăți culturale, capabile să ofere un program unitar și un cadru organizat pentru răspândirea și susținerea culturii românești pe toate planurile. Așa au fost **Societatea Filosofoască a neamului românesc din Mare Principatul Ardealului** (1791), destinată, în viziunea fondatorilor, să se ocupe "cu toate științele și în special în istoria românilor"<sup>1</sup>, **Societatea literară a medicilor și naturaliștilor**<sup>2</sup>, **Societatea literară din Țara Românească**, înființată de Dinicu Golescu și Ion Heliade Rădulescu (1827)<sup>3</sup>, **Societatea Filarmonică** (1833)<sup>4</sup>, **ASTRA** (Sibiu, 1861)<sup>5</sup>, **Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina** (1865)<sup>6</sup> ș.a. Toate aceste societăți au netezit drumul spre crearea unui forum științific și cultural unic pentru toți românii, ca un prim pas, în realizarea unității naționale.

Unirea Principatelor Române, înfăptuită în 1859, a creat cadrul politic care a favorizat înființarea unui astfel de forum (în alte state europene existau de mai mult timp) ceea ce s-a și petrecut la 1/13 aprilie 1866. Locotenența domnească, instalată la cârma țării după înlăturarea silită a domnitorului A.I. Cuza, a semnat decretul de constituire a **Societății Literare Române**<sup>7</sup>. Aceasta avea ca principal obiectiv, alcătuirea unui *Dicționar* și al unui *Glosar al limbii române*. În acest scop, inițiatorii au prevăzut în statut cooptarea, ca membri, a unor personalități din întreg spațiul locuit de români (21 la număr), câte trei din Moldova, Transilvania și Basarabia, patru din Muntenia și câte doi din Banat, Maramureș, Bucovina și Macedonia<sup>8</sup>. Din Bucovina au fost desemnați Alexandru Hurmuzachi, cunoscut om politic și animator cultural și Ambrosiu Dimitrovița, intelectual de marcă din Bucovina aceluși timp (doctor în drept al Universității din Lemberg, secretar al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina și primul redactor al "Foi Societății" (1865 - VII.1866); acesta din urmă, sfârșindu-se din viață la mai puțin de patru luni de la desemnarea ca membru al Societății Literare, va fi înlocuit cu I.G. Sbiera. Cei trei sunt socotiți membri fondatori ai Academiei Române, instituție care a luat ființă prin transformarea Societății Literare, mai întâi în Societate Academică Română (1867) și, în final, în Academia Română (27 martie 1879). Despre rolul și însemnătatea acestui forum științific în viața poporului român s-a scris destul de mult. Vom reține doar o idee, esențială, am spune, din discursul de recepție din iunie 1923, al lui Dimitrie Gusti, intitulat Ființa și menirea academiilor: "Academia Română este părtaşă la înflorirea și crearea Națiunii, reprezentând, în același timp, o repetiție în ordine culturală a Națiunii, pentru totdeauna una și invizibilă și veșnic frământată de nostalgia realizării maxime ale ei însăși..."<sup>9</sup>.

Bucovina a fost reprezentată în acest forum de o serie de personalități de prim rang ale culturii și științei românești, multe cu contribuții originale în variate domenii. Iată și lista acestora:

1. **Membri titulari:** Alexandru Hurmuzachi (22 aprilie 1866)<sup>10</sup>, Ambrosiu Dimitrovița (22 aprilie 1866), I.G. Sbiera (11 iunie 1866), Gheorghe Sion (16 sept. 1867), Eudoxiu Hurmuzachi (2 august 1872), Simion Florea Marian (26 martie 1881), Dimitrie Onciul (m. coresp., 1 aprilie 1889, titular, 11 sept. 1905), T.V. Ștefanelli (m. coresp., 31 martie 1898, titular, 26 mai 1910), Ion Nistor (m. coresp., 1889, titular, 19 mai 1915, reconf., 2 febr. 1990),



Emanoil Teodorescu (m. coresp., 25 mai 1909, titular, 24 mai 1945), Radu Grigorovici (m. coresp., 21 martie 1963, titular, 22 ian. 1990), Vladimir Trebici (m. coresp., 13 nov. 1990, titular, 1992); din spațiul actual al județului Suceava: Nicolae Gane (m. coresp., 23 martie 1882, titular, 1 aprilie 1908), Emanoil Teodorescu (m. coresp., 25 mai 1909, titular, 24 martie 1945), Cristofor Simionescu (m. coresp. 2 iulie 1955, titular, 21 martie 1963), Mihai Băcescu (m. coresp., 1963, titular, 22 ian. 1990).

2. **Membri de onoare:** Eusebie Popovici (24 aprilie 1908), Nicolae Hurmuzachi, om politic (2 aprilie 1883), Constantin Hurmuzachi (7 iunie 1911), Francisc Iosif Rainer (24 mai 1943), Vladimir de Repta, mitropolit (7 iunie 1919), Dragoș Rusu (1993); din zona Fălticeni: Artur Gorovei (m. coresp., 1915, m. on. 1940), Gh. T. Kirileanu (1948).

3. **Membri corespondenți:** Dimitrie Dan (1904), Alexe Procopovici (1919), Eugen Botezat (1913, rec. 1990), Eusebiu Camilar (1955), Haralambie Mihăilescu (1965); din zone limitrofe: Alexandru Lambrior (1822, rec. 1990), Ludovic Rudescu (Rudewald) (1963), Constantin Arseni (1934). În rândul membrilor corespondenți au fost primite și o serie de personalități de origine străină, aflate cu slujba în Bucovina: Emil Kaluzniacki, slavist, profesor la Universitatea Cernăuți (1890), Matthias Friedwagner, filolog austriac (1911), Eugen Herzog, profesor austriac la Universitatea Cernăuți (1914), Karl Adolf Romstorfer, arhitect și istoric german (1914). În prezent la Universitatea "Ștefan cel Mare" din Suceava este membru corespondent al Academiei Române: ing.dr. Emanuel N. Diaconescu, rectorul acestei instituții.

Primirea în Societatea Literară, apoi în Academia Română a unor personalități din Bucovina, n-a fost făcută doar din complexență, pentru a satisface niște vanități provinciale sau a răspunde unor considerente conjuncturale, de ordin politic. Criteriul de bază a fost cel valoric. Că lucrurile se prezintă așa și nu altfel, se poate lesne observa dacă parcurgem, fie și sumar, biografia "nemuritorilor" bucovineni.

Familia Hurmuzachi și-a legat definitiv destinul de cel al Bucovinei, înrăurind profund evoluția evenimentelor din această provincie românească înstrăinată, începând din momentul stabilirii boierului Doxachi la Cernaucă (1804) și până la dispariția celor trei fii ai săi ("trifoliul")<sup>11</sup>. Alexandru H. (16.VIII.1823 - 20.III.1971) a fost un remarcabil om politic, luptător pentru drepturile românilor bucovineni, fondator, împreună cu fratele său, al ziarului "Bucovina", publicație cu un rol deosebit în timpul evenimentelor de la 1848, fiind o adevărată tribună a românismului din Bucovina<sup>12</sup>. Eudoxiu H. (29.IX.1812, Cernaucă - 10.II.1874) și-a legat numele de cele mai importante evenimente care au marcat hotărâtor soarta Bucovinei. Primul și cel mai important succes politic al său a fost obținerea recunoașterii Bucovinei ca ducat, prin desprinderea de Galiția. Aflat în fruntea Dietei Bucovinei timp de peste un deceniu (1862-1874), a sprijinit toate eforturile de emancipare ale populației românești. Învățat erudit, cunoștea la perfecție opt limbi: latina, germana, italiana, franceza, engleza, polona, greaca și româna. Era la curent cu tot ce s-a scris în epoca sa în lume. Ca istoric, a fost primul român care, timp de peste 30 de ani, a adunat din arhivele secrete ale Vienei circa trei mii de documente privitoare la istoria românilor. Publicate, după moartea sa (*Documentele Hurmuzachi*) stau mărturie a unei munci titanice. După afirmația lui A.D. Sturdza, "Eudoxiu Hurmuzachi și-a ridicat sie-și monumentul cel mai nepieritor prin *Istoria Românilor* scrisă de dânsul și prin marea colecțiune de documente privitoare la istoria românilor pe care el le-a cules"<sup>13</sup>. Hurmuzăcheștii s-au aflat în fruntea mișcărilor de la 1848; au susținut politica de apropiere culturală a tuturor românilor; au sprijinit învățământul și cultura națională, fiind adepții unei culturi originale, care să nu fie rezultatul unui "împrumut mecanic de la alte popoare". Astfel, Alexandru H. a luat o poziție fermă împotriva cosmopolitismului și a ploconirii în fața străinătății<sup>14</sup>. Tot boierilor Hurmuzachi li se datorează, în bună măsură, introducerea studiului limbii române la gimnaziul din Cernăuți și tot ei l-au adăpostit și sprijinit



pe Aron Pumnul, omul de cultură și iluministul care va marca profund viața culturală a Bucovinei<sup>15</sup>.

Ales în locul lui Ambrosiu Dimitrovița, ca membru al Societății Literare, I.G. Sbiera (1.XI.1836, Horodnic de Jos - 22.X.1916, Cernăuți), și-a binemeritat titlul. La cei 30 de ani era deja un nume impus în viața culturală a Bucovinei: fondase Reuniunea Română de Leptură (1862) și a sprijinit ideea transformării ei în Societatea pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina (1865). Acesta a jucat un rol esențial în menținerea și dezvoltarea culturii naționale. A condus "Foaia Societății", prima publicație cu caracter preponderent literar din Bucovina; în Societatea Literară a fost deosebit de activ. La 8 august a fost ales în Biroul de conducere al acesteia, fiind unul din cei patru secretari. De asemenea, a fost cooptat în comisia de alcătuire a unui "proiect de ortografie după principii etimologice, căutând a concilia, pe cât se poate și fonetica limbii cu dânsul". În acest domeniu I.G. Sbiera are contribuția sa originală. În baza unor laborioase studii și pornind de la conceptul elaborat de Aron Pumnul (vorbește și scrie fiecare cuvânt, cum se rostește el universal de către români), adoptă principiul scrierii fonetice pe care-l va susține în Societatea Academică (Părerea și propunerea minorității din Comisiunea filologică în privința definerii alfabetului limbii române și a regulării scrierii după principiul fonetic combinat cu cel etimologic)<sup>16</sup>. Deși propunerea i-a fost respinsă, viața îi va da, parțial, dreptate. I.G. Sbiera a fost "primul filolog care, în prima sesiune a Societății Academice Române, destinată unificării ortografiilor române, s-a opus consecvent etimologismului și a prezentat, conform principiului fonetic, prima variantă completă și unitară a alfabetului latin al limbii române, deosebită de alfabetul de astăzi doar prin semnele **ae** pentru **ă** și **d** pentru **z**". Idei originale a emis I.G. Sbiera și în privința națiunii și a graiului național; a fost filolog, istoric, folclorist, memorialist etc. B.P. Hasdeu îl considera "primul folclorist" din Bucovina. Dar cel care avea să alcătuiască o operă fundamentală în domeniu, neîntrecută până astăzi, a fost Simion Florea Marian (1.IX.1847, Ilișești - 11.IV.1907, Suceava). Începând cu 1866, când a debutat în "Familia" lui Iosif Vulcan și până la moartea sa, a publicat zeci de culegeri și studii în mai toate revistele vremii și tomuri întregi cu datinile românilor, începând cu nașterea, nunta și înmormântarea și continuând cu cele legate de descântece, vrăji, farmece, cimilituri, proverbe, snoave, legende istorice, credințe și moravuri. Ca etnograf (primul român), a studiat elemente de industrie țărănească; a fost preocupat de aspecte ale zoologiei și botanicii, oglindite în tradițiile populare (*Ornitologia poporană română, Botanica populară română, Insectele în limba, credința și obiceiurile românilor* ș.a.). Mii de manuscrise au rămas nepublicate, opera sa fiind, abia în ultimul timp, intens valorificată, în special de cercetătorul sucevean, prof. Paul Leu.

Câteva cuvinte merită a fi spuse și despre scriitorul George Sion (18.V.1822, Mamornița - 1.X.1892, București), socotit a fi mai mult moldovean decât bucovinean, de parcă cele două noțiuni nu s-ar confunda! Și asta pentru că Mamornița a fost împărțită, la 1775, între austrieci și Moldova. Fiu al paharnicului Ioniță Sion și al Eufrosinei (Schina), acesta își va petrece viața la Iași și București, păstrând, totuși, legături strânse cu Bucovina. În 1848 îl găsim printre refugiații moldoveni la Cernăuți, timp în care a devenit colaborator la ziarul "Bucovina", iar mai târziu, la Foaia Societății. Alegerea sa ca membru al Societății Academice Române a fost făcută pe considerentul că era "un valoros autor de poezii, piese de teatru și volume memorialistice"<sup>18</sup>. În 1876 a fost ales secretar general al Academiei Române, iar în 1879, vicepreședinte. Între 1887-1891 a îndeplinit funcția de președinte al Secției literare.

Din rândul istoricilor bucovineni au intrat în Academia Română: Dimitrie Onciul, Dimitrie Dan, T.V. Ștefanelli și Ion Nistor. Dimitrie Onciul, personalitate proeminentă a istoriografiei românești, este socotit întemeietorul școlii criticii în acest domeniu și fondator al Seminarului de istorie în studiul universitar. Savantul era adeptul cercetării istorice bazate pe o tehnică riguroasă, precisă, pe investigarea tuturor izvoarelor documentare, pentru a pune în



**lumină amănuntul semnificativ**<sup>19</sup>. Opera sa este rezultatul erudiției și al utilizării critice a izvoarelor. Prestigiul științific de care s-a bucurat în epocă, a dus la alegerea sa în diferite funcții în cadrul Academiei Române: președinte al Secției istorice (1910-1914, 1920) și vicepreședinte (1914-1915), vicepreședinte (1913-1916) și președinte al Academiei (1920-1923). Între 1910-1920 a condus Direcția Generală a Arhivelor Statului. El a pus bazele Comisiei consultative heraldice (1920). Dimitrie Dan s-a afirmat ca istoric, editor de documente și inscripții vechi și folclorist. Preocupat de istoria Bucovinei, a studiat fenomenul colonizării acestui teritoriu cu elemente străine (armenii orientali, evreii, ucrainenii, lipovenii). T.V. Ștefanelli este un reputat istoric al dreptului românesc, traducător și memorialist. Amintirile sale despre Mihai Eminescu au contribuit la întregirea biografiei Poetului. O figură deosebită este istoricul și omul politic Ion Nistor, doctor în istorie al Universității din Viena. A fost unul dintre cei mai avizați istorici români ai momentului. S-a impus ca o mare somitate științifică, atât în viața universitară, cât și în cea publică. A fondat revista "Junimea literară" și a sprijinit cultura bucovineană în tot ceea ce a avut ea mai important. Ca om politic a contribuit la unirea Bucovinei cu România, iar după întregire a fost ministru, cu unele întreruperi, până în 1938. La primirea sa în Academie, savantul Nicolae Iorga a rostit un discurs din care cităm: "... Dumneata ai rămas Bucovineanul. Te-ai coborât la realitățile modeste ale micii dumitale patrii, în care se cuprinde ce a fost mai mare în vechea Moldovă... În nenumărate studii, care au atins toate domeniile vieții românilor de acolo, ai lămurit atâtea puncte confuze încă și ai adăos o informație cu totul nouă și de cel mai mare folos, dând astfel bazelor istoriei Bucovinei românești o lărgime necunoscută până atunci"<sup>20</sup>.

Aproape că nu există ramură a științei în care să nu se fi afirmat fii ai Țării de Sus. În fizică: Radu Grigorovici (n. 20.XI.1911, Cernăuți), deschizător de drum în multe domenii (fizica descărcărilor în gaze, analiza spectrală în flacără, analiza cantitativă a metalelor alcaline și alcalino-pămâtoase în soluri, optica fiziologică și instrumentală, sistemele de mărimi și unități fizico-fiziologice ș.a.), întemeietorul școlii în domeniul semiconducătorilor amorfi<sup>21</sup>. A contribuit la renașterea Academiei Române, în calitatea sa de vicepreședinte al acesteia (1990-1994). Este membru de onoare al Academiei de Științe din Chișinău.

În botanică: Emanoil Teodorescu (1866, Siminicea - 1949, București), fondator al învățământului și cercetării românești de fiziologie a plantelor, descoperitor de noi genuri din flora algeologică a României; Nicolae Ceapoiu (1911, Ciocănești - Iacobenii - 1944, București), specialist de renume internațional în domeniul geneticii și al ameliorării plantelor agricole; Mihail Gușuleac (1887, Lucavița, Cernăuți - 1960, București), botanist, autor al unei foarte valoroase monografii geobotanice privind populațiile de pin silvestru din țara noastră, impus în botanica mondială prin studiile de sistematică și morfologie vegetală<sup>22</sup>.

În zoologie: Leon Cosmovici (1857, Sasca - 1921, Iași), autorul unor studii de sistematică și morfofiziologie a protozoarelor, viermilor, crustaceelor și insectelor, fondatorul învățământului fiziologiei animale din România; Eugen Botezat (1871, Tereblecea - 1964, București), inițiatorul școlii române de zoologie și morfologie animală, supranumit "Nestorul zoologilor români".

În chimie: Cristofor Simionescu, (17. VII. 1920, Dumbrăveni), cu contribuții valoroase în studiul compușilor macromoleculari naturali și sintetici, în tehnologia chimică a celulozei și a fibrelor artificiale.

În medicină: Constantin Arseni (3.II. 1912, Dolhasca) și Rainer Francisc Iosif (1874, Rohozna - 1944, București), primul, un neurochirurg de faimă, membru al Federației Mondiale de Neurochirurgie, al Societății Franceze de Neurologie, al Academiei de Științe din New-York, al Societății Regale de Medicină din Londra ș.a., iar cel de-al doilea, anatomist și antropolog, fondator și director al Institutului de Antropologie din cadrul Universității din București.

În demografie și sociologie: Vladimir Trebici, unul din marii demografi și sociologi români, autor al unor lucrări enciclopedice, explorator al tuturor domeniilor științei demografice. Este membru al unor prestigioase societăți și forumuri științifice de peste hotare: președinte al Comisiei de Demografie a Academiei Române, conducător de doctorat la Academia de Studii Economice pentru specialitatea "statistica social-economică" și la Institutul Național de Cercetări Economice, la specialitatea "demografie".

În lingvistică, filologie: Haralambie Mihăiescu (1907, Udești - 1985, București), savant cu contribuții serioase în filologia clasică și cea bizantină; în studiul limbii latine din sud-estul Europei: Eusebiu Camilar (7.X.1910, Udești - 27.VIII. 1965, București), scriitor; Ilie Torouțiu (17.VI.1888, Solca - 23.XI.1953, București), istoric literar, autor al unor tomuri de studii și documente literare; Alexe Procopovici (1884, Cernăuți - 1945, Cluj), a elaborat studii interesante despre rotacism și a întocmit monografiile lingvistice.

În drept: Dragoș Rusu (8.XII. 1910, Cașvana - 6.XII. 1994, București), jurist cu studii la Sorbona, autor a zeci de lucrări științifice în domeniu. A făcut cercetări fundamentale privind "Teoria generală a Constituției". A contribuit la armonizarea relațiilor româno-franceze.

Și lista ar putea continua, dacă spațiul tipografic ar îngădui-o. Fiecare din cei citați ar merita un studiu special. Nu putem încheia, fără a menționa că Bucovina a dat mulți oameni de valoare, ale căror merite îi situează în zona "nemuritorilor", chiar dacă nu au obținut titluri academice. Cine răsfoiește ampla lucrare inițiată de Biblioteca Bucovinei "I.G. Sbiera" Suceava, dedicată acestor personalități (opt volume tipărite, unul în curs de elaborare), poate să-și facă o imagine corectă asupra acestui fenomen.

## NOTE

1. C. Diaconovici, *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu, 1904, p. 180.
2. *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900* (se va cita în continuare *Dicționarul...*), București, Editura Academiei. 1979. pp. 62-64.
3. *Dicționarul ...*, p. 64.
4. *Dicționarul...*, p. 796.
5. *Dicționarul...*, p. 798.
6. *Dicționarul ...*, p. 800.
7. Dorina N. Rusu, *Istoria Academiei Române. Repere cronologice*, București, Editura Academiei Române, 1992, p. 9.
8. V.A. Urechia, *Actele și Serbarea națională a inaugurării Societății pentru gramatica și glosarul limbii române*, București, 1867, p. 42-43.
9. Dimitrie Gusti, *Ființa și menirea Academiei*, în "Magazin istoric", nr. 4, 1996, p. 2.
10. În paranteze data primirii în Academie.
11. Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina 1775-1918*, Cernăuți, Tip. Mitropolit Silvestru, 1926, p. 44.
12. Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I, București, Editura Academiei, 1993, pp. 357-374; 417-426.
13. Eugen Teodoru, *Eudoxiu Hurmuzachi*, în "Săptămâna culturală a capitalei", nr. 170 din 8 martie 1974, p. 3.
14. Constantin Loghin, *op. cit.*, p. 43.
15. Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 457; Nicolae Iorga, *Românismul în trecutul Bucovinei*, București, 1938, p. 82; I.G. Sbiera, *Familia Sbiera după tradiție și istorie și amintiri din viața autorului*, Cernăuți, 1899, p. 150; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 22.
16. Pavel Țuguț, *Prefață la: I.G. Sbiera, Povești și poezii populare românești*, București, Editura Minerva, 1971, p. XXIV.
17. Idem, p. V-LVI.



18. *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei Române, 1979, p. 785.
19. Mihai Iacobescu, *Dimitrie Onciul și filozofia istoriei*, în "Suceava - Anuarul Muzeului județean Suceava" IV, 1977, pp. 144-154.
20. Stelian Neagoe, *Ion Nistor cel mai de seamă istoric și om politic al Bucovinei*, în Ion Nistor: *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, p. V.
21. *Fizicieni români - Radu Grigorovici*, în: "Academica", an VII, 5 (77), martie, 1997, pp. 20-24.

### Summary

One of the most important Cultural Societies from the last century was "Romanian Literary Society" who became, later, the "Romanian Academy".

In this national forum were, also, romanians from Bucovina: Alexandru Hurmuzachi - editor and publicist, Eudoxiu Hurmuzachi - historian and political man, I.G.Sbiera - a great folklorist, Simion Florea Marian - the first romanian ethnograph, Dimitrie Onciul - historian and president of the "Romanian Academy" between 1920-1923, Teodor V. Stefanelli - jurist and historian, Ion Nistor - historian, great professor and political man and many, many others. Beside this personalities, must mentionated another names: Radu Grigorovici, Vladimir Trebici, etc. Their contributions improve the romanian cultural and scientific life.